

A DINAMIKUS KÍNAI KÜLKERESKEDELMI NÖVEKEDÉS MÖGÖTT ÁLLÓ TÉNYEZŐK

FEHÉR HELGA¹ – POÓR JUDIT²

Összefoglalás:

Tanulmányunkban áttekintettük Kína reformfolyamatához és WTO-csatlakozásához kötődő legfontosabb változásokat, melyek hozzájárultak a kínai külkereskedelem dinamikus növekedéséhez. Bizonyítottuk, hogy e változások alapvető módosuláshoz vezettek a külkereskedelem termékszerkezetében. Mindamelllett a koncentráció növekedése azt jelzi, hogy Kína megtalálta azokat a termékeket, melyekre ezen új környezetben specializálódhat, illetve melyek alapvető fontossággal bírnak a legfontosabb exporttermékek előállításához és beszerzésük a külföldi piacokhoz kötődik. A partnerszerkezetet illetően a szerkezetmódosulás nem jelentős, szembevetve azonban a koncentráció mérséklődése, mely arra enged következtetni, hogy a WTO-tagság egyre több ország vonatkozásában lehetővé tette a külkereskedelmi kapcsolatok erősödését. A CMS modell eredményei alapján megállapítható, hogy Kína jelentős exportbővülése jórészt a piaci részesedés növekedésének köszönhető, mely a nemzetközi kereskedelemben megnyilvánuló versenyképességének ex post mutatójaként is értékelhető.

Kulcsszavak:

Kína, külkereskedelem, WTO-csatlakozás, szerkezetváltozás, CMS-modell.

Summary:

This paper surveys the most important changes connected with China's reform processes and its WTO-accession, which contributed to dynamic increase of Chinese international trade. We proved that these changes led to fundamental modification in the product structure of the international trade. Nevertheless the increase of concentration shows that China found those products in which it can become specialized in this new environment and those products which are essential in production of the most important export products and their acquisitions are connected with the foreign market. Considering the partner structure the structural change is not significant, but remission of concentration is well-marked. This points to the fact that WTO-accession makes the increase of foreign trade connection possible in relation to more and more countries. On the basis of the results of the CMS model it can be laid down as a fact that significant export increase of China owing to the increase of its market share which is ex post indicator of its revealed competitiveness in international trade.

Keywords:

China, international trade, WTO-accession, structural change, CMS-model.

Bevezetés

Kína világgazdasági, világpolitikai, és nem utolsósorban geopolitikai szerepének erősödése a nemzetközi közösség országainak figyelmét az elmúlt évtizedben egyre markánsabban az „ázsiai oroszlán” felé fordította. Világgazdasági szinten alig tudunk olyan országról, amely valamely oknál fogva ne lenne részese (érintettje) Kína növekvő erejének a működő tőke befektetések, a nemzetközi kereskedelem vagy a diplomáciai kapcsolatok terén.

Tanulmányunk első részében áttekintjük a WTO-csatlakozást megelőző reformfolyamathoz, majd a WTO-csatlakozáshoz kötődő változásokat, melyek a kínai külkereskedelem liberalizációjának eredményeként a külkereskedelem dinamikus növekedéséhez és ezzel párhuzamosan a behozatal és kivitel átstrukturálódásához vezettek.

¹ Adjunktus, Pannon Egyetem - GTK, Nemzetközi Gazdaságtan Tanszék.

² Adjunktus, Pannon Egyetem - GK, Gazdaságmódszertani Tanszék.

Anyag és módszer

A szakirodalmi áttekintést követően Kína külkereskedelmének több szempontú vizsgálatát az International Trade Centre (ITC), valamint az Egyesült Nemzetek Szövetségének Commodity Trade Statistics Database (COMTRADE) adatbázisa alapján végeztük el. A dinamikus elemzések bázisidőszakának a WTO-csatlakozás évét, azaz 2001-et választottuk. A legfrissebb adatok a kínai külkereskedelmet illetően a 2012. évre rendelkezésre álló adatok, a referenciapiac vonatkozásában pedig a 2011. évi adatok.

Az elemzés során az egyszerűbb statisztikai mutatószámok (megoszlási és dinamikus viszonyszámok, változás átlagos üteme, mértéke, mutatók) mellett egyéb specifikus indikátorokat és modelleket is alkalmazunk. A tanulmány a külkereskedelem szerkezetváltozásának vizsgálatára Bender-Li (2002) Lawrence indexét (L) használja, mely 0 közeli érték esetén jelez szerkezeti azonosságot. Az indikátor képlete az exportra felírva:

$$L = \sum_i \left| \frac{x_{ij}^t}{\sum_i x_{ij}^t} - \frac{x_{ij}^0}{\sum_i x_{ij}^0} \right| \quad (1)$$

ahol x_{ij} az i . termék j országbeli exportértéke (a későbbiekben m_{ij} az importértéke); 0 a bázisidőszak, t a tárgyidőszak szimbóluma. A mérőszámok alkalmasak adott időszak export- és importszerkezet hasonlóságának számszerűsítésére.

A külkereskedelmi specializáció mértékének számszerűsítése a koncentrációs arányszám (CR) alkalmazásával történik. A CR mutatószám az első néhány (k) legnagyobb eleme összrészeseését mutatja a külkereskedelemben (Hunyadi–Vita, 2002).

Az exportteljesítmény változásának vizsgálatára a konstans piaci részesedés (CMS) modelljét alkalmaztuk. A tradicionális CMS-modell szerint egyrészt a referenciapiaci import módosulása (strukturális hatás), másrészt a vizsgált ország referenciapiaci részesedésének alakulása (reziduális hatás) – mely a versenyképességben bekövetkezett változások ex post mutatója – együttesen befolyásolja az exportváltozást. A modell Nilsson et al. (2006) szerint:

$$\mathbf{x}^t - \mathbf{x}^0 = \Delta \mathbf{x} = \underbrace{\left[\left(\frac{\mathbf{M}^t}{\mathbf{M}^0} - \mathbf{1} \right) \mathbf{x}^0 \right]}_{1.} + \underbrace{\left[\mathbf{x}^t - \mathbf{x}^0 - \left(\frac{\mathbf{M}^t}{\mathbf{M}^0} - \mathbf{1} \right) \mathbf{x}^0 \right]}_{2.} \quad (2)$$

ahol \mathbf{M} a referenciapiac behozatala.

A következőkben először áttekintjük a WTO-csatlakozáshoz kötődő változásokat, melyek alapvető hatással voltak a kínai külkereskedelem alakulására.

A WTO-csatlakozás szerepe a kínai külkereskedelem dinamikus növekedésében

Kína nyitásával a világ legnagyobb piaca vált elérhetővé és lett a világ egyik legmeghatározóbb befektetési helyszíne. E folyamatok egyik fontos állomása volt 2001-ben az ország WTO-csatlakozása. A WTO szerepe a nemzetközi kereskedelem szabályozása kapcsán igen széles körű: egyrészt egyfajta intézményi keretet biztosít a tagok kereskedelmi kapcsolatainak kialakításához olyan módon, hogy mind a jogi, mind a szerződéses megállapodásokkal kapcsolatos ügyeket koordinálja, másrészt kiterjedt tárgyalási fórumot biztosít az országok közötti szabadkereskedelmi viszonyokban. Ilyen értelemben egy nemzetgazdaság világgazdaságba történő integrálódási folyamatának alapvető feltételeként értékelhetjük az adott ország WTO-hoz való csatlakozását előkészítő lépéseket és intézkedéseket, valamint a konkrét tagság felvállalását.

A WTO csatlakozás tehát új terepet nyitott Kína és partnerei részére a külkereskedelmi kapcsolatokkal közvetlenül összefüggő, s esetlegesen annak háttérszabályozásából adódó gazdaságpolitikai érdekellentétek kezelésére is. Kína WTO-tagsága mellett szóló egyik legfontosabb érv, hogy e lépéssel az ország elkötelezte magát a külkereskedelmének teljes átalakítása mellett, egyben vállalta a külkereskedelem állami monopóliumának fokozatos leépítését és ezzel párhuzamosan kötelezte magát a kereskedelempolitikai eszközök piacgazdasághoz való igazítására, valamint egy külön megállapított menetrend szerint a jogi vonatkozások belső jogba való átültetésére (Hilf–Göttsche, 2003). A csatlakozás tehát kiemelkedő mérföldkőnek számít Kína gazdasági fejlődése, modernizációja és általában véve a globalizációs folyamatok tekintetében. Kína csatlakozáskor vállalt kötelezettségei az akkor már két évtizede tartó reformfolyamat és a külkereskedelem liberalizációs folyamatának kiterjesztéseként értelmezhetők (Meisel et al, 2009).

Ugyanakkor feltétlenül meg kell jegyezni, hogy Kína WTO-csatlakozása meglehetősen egyedi jellegzetességeket is mutat. E sajátosságok alapvetően az ország világgazdaságban betöltött helyzetéből, szerepéből és múltjából adódnak. A hosszú csatlakozási folyamat – melynek során lehetőség nyílt a kínai álláspont teljes körű, részletes ismertetésére és a partnerekkel történő elfogadtatására – egyrészt abból adódott, hogy kétoldalú megállapodásokat kellett létrehozni a legnagyobb külkereskedelmi partnereivel. E megállapodásokra az Egyesült Államokkal 1999-ben került sor, majd az Európai Unióval a következő évben. Az elhúzódó csatlakozási tárgyalásokat úgy értékelhetjük, hogy azok egy rendkívül tudatos, megfontolt stratégiai elemeket tartalmazó, konzervens politikát képviselnek, amely lehetővé teszi Kína számára a világgazdaságba történő integrálódást. Kína még napjainkban is kettős szerepet vállal: egyrészt hangsúlyozza, hogy fejlődő országgént a fejlődő országok törekvéseit magáénak érezve lép fel a WTO-ban, másrészt a tagsággal járó előnyöket kihasználva meghatározó világgazdasági szereplővé kíván előlépni (Meisel et. al, 2009).

Egy nemzetgazdaság WTO-hoz való csatlakozásának központi eleme minden esetben az általában standardizált, de a konkrét országra vonatkozó, előzetesen lefolytatott tárgyalások során rögzített, engedményekkel kiegészített csatlakozási jegyzőkönyv parafálása. Kína esetében e dokumentum 16. cikkelye egy igen speciális engedményt (Transitional Product-Specific Safeguard Mechanism – TPSSM) tartalmaz (WTO, 2001). Az ún. *átmeneti termékspecifikus védelmi mechanizmus*,³ valamint az *átmeneti termékspecifikus, a kereskedelem eltérítésére irányuló intézkedések* életbelépésével más WTO-tag az általános végzáradéokban szereplőnél kisebb piacszűrés esetében is alkalmazhat védelmi intézkedéseket a Kínából érkező termékek ellen.

Kína a 2001-es évben ugyan elnyerte a Kereskedelmi Világszervezet tagságot, de a kínai gazdaság egy évtized elteltével sem felel meg a piacgazdaság WTO által rögzített kritériumainak. A WTO (2001) a csatlakozástól számított 15 év múltán, azaz 2016 folyamán automatikusan odaítéli a *piacgazdasági státuszt* Kína részére. Egyben a csatlakozási szerződés konkrétan rendelkezik arról is, hogy amennyiben a kínai kormány a még fennálló, valamennyi akadályt a megjelölt határidő előtt ténylegesen felszámolja, akkor a státusz előbb is megszerezhető. A dömping-ellenes eljárások kapcsán fontos tényező lenne Kína piacgazdasági státuszának megléte, mivel ez jelentősen befolyásolja az eljárás alatt a dömpingár meghatározását.

Az exportorientált gazdasági növekedés érdekében az 1990-es évek elejétől Kínában jelentős vámkedvezményeket, illetve bizonyos esetekben teljes vámmentességet biztosítottak a bér munkához és az ipari összeszerelő tevékenységhez köthető importhoz. A WTO-csatlakozást megelőző évtizedben a jelentős mértékben védett agráriumban is megindult a

³ Ennek konkrét leírása az Európai Tanács 427/2003-as rendeletében is szerepel (Európa Tanács (2003).

kereskedelmet akadályozó eszközök fokozatos leépítése. Kína az 1990-es évek eleje óta jelentős vámcsökkentést hajtott végre, aminek következményeként az ipari termékek átlagos vámszintje a 40 százalékos közeli értékről az ezredfordulóra 15 százalékos körüli szintre mérséklődött. Kína a vámtarifák csökkentésével, az importkvóták, engedélyek, kizárólagos kereskedelmi jogok, állami támogatások és egyéb, nem tarifális korlátok megszüntetése mellett kötelezte el magát, amely elsősorban az ipari termékekre, az agrárium által előállított mezőgazdasági termékekre és a szolgáltatáskereskedelemre terjedt ki. A felkészülési szakaszban az alapvámok rögzítése megtörtént, az ipari vámok korábbi 14,8 százalékos szintje 8,9 százalékra mérséklődött. Kína WTO-s csatlakozásakor egyben aláírta az információs technológiáról szóló 1996-os évben kötött megállapodást, így a számítógépek, telekommunikációs berendezések és azok bizonyos alapanyagai (félvezetők) 13,3 százalékos vámmértékét teljes egészében megszüntette 2005-ig. Maga a vámcsökkentési eljárás számos esetben szokatlanul rövid idő alatt történt meg. A csatlakozási szerződés aláírásakor Kína egyben vállalta, hogy a belépéssel, de legkésőbb 2005-ig megszünteti az egyéb nem vámjellegű korlátozásokat, leépíti az importkvótákat, az engedélyezési eljárásokat és a korábban alkalmazott kötelező pályáztatási eljárásokat. A mezőgazdasági termékek nagy részénél (búza, rizs, cukor) a mennyiségi korlátozásokat leépítette, ezzel egy időben kedvezményes vámszintű kvótákat vezetett be. Kína a *legnagyobb kedvezmény elve* szerinti átlagos, súlyozott vámtarifáit a 2001-es 15,6 százalékos szintről 2005-re 9,7 százalékosra csökkentette. Ezen belül is az agrártermékek tekintetében a vámok szintje valamivel magasabb (15,3 %), egyéb termékek vonatkozásában kissé alacsonyabb (8,8 %) volt (Meisel et al, 2009).

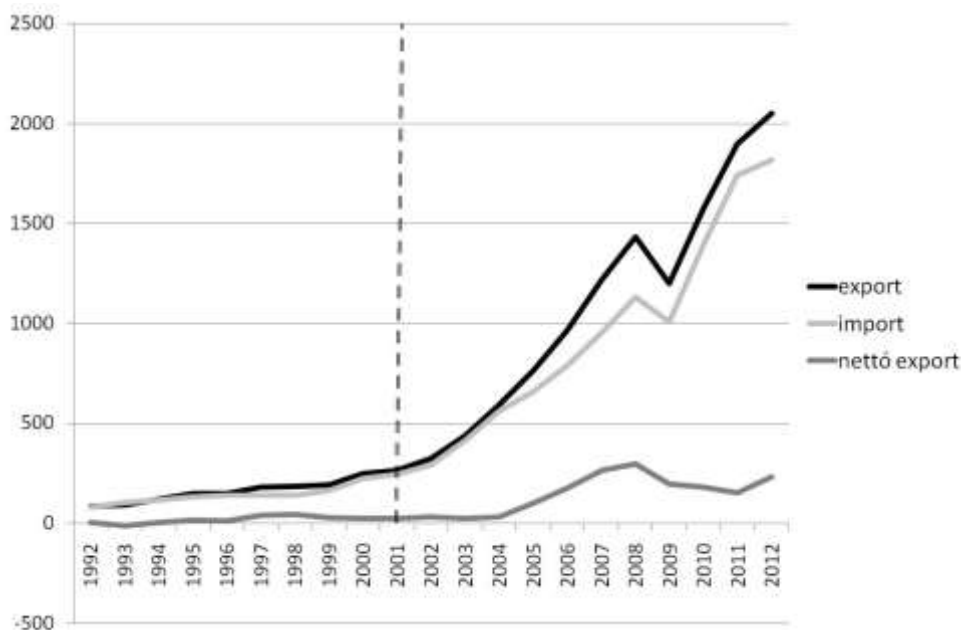
Kínának különös kihívást jelentett a nemzetközi szabványoknak való megfelelés is. E tekintetben is jelentős változások történtek az elmúlt években. A külföldi vállalatok kínai terjeszkedésének elsődlegesen engedélyezett formája a *joint venture*, azaz a közös vállalat, amely vállalati forma rendkívül szigorú feltételeket ír elő és gyakorta a stratégia, illetve a technológia átadását követeli meg a betelepülő külföldi vállalattól. Ez a viselkedés ugrásszerűen növeli Kína versenyhelyzetét az iparban, ezzel párhuzamosan azonban a külföldi anyavállalatok szektorbeli versenyképessége világviszonylatban jelentősen csökken. E folyamatokban való előrelépés mindenképpen szükségzerű, mivel Kína esetében felmerülhet a tisztességtelen piaci verseny gyanúja.

A termelés biztonsága és a belső ellátás érdekében Kína exportkorlátozásokat is alkalmaz. A Kína által leggyakrabban alkalmazott *exportkorlátozó eszközök*: az exportot sújtó adók, exporttilalom, exportengedélyezés és az export kvóták. Kína mennyiségi korlátozásokat alkalmaz a nyersanyagok, itt is főként a kőolaj és számos alapanyag (bauxit, a koks, a fluorit, a magnézium, a mangán, a szilícium karbid, a fémszilícium, a sárga foszfor és a cink), illetve számos agrártermék (rizs, kukorica, gyapot) exportjának tekintetében. 2009-ben Európai Unió az Egyesült Államokkal közösen intézkedési eljárás kérelmet jelentett be a WTO-nál Kína ellen, mivel Peking korlátozza az ipari nyersanyagok exportját. Az amerikai és az EU-s álláspont szerint a kínai exportkorlátozások ugyanis limitálják a nyersanyagokhoz való hozzáférést és növelik az alapanyagok világpiaci árát, miközben csökkentik azt az árat, amit a hazai kínai gyártóknak a szóban fogó nyersanyagok beszerzéséért fizetniük kell. E termékeket főként az acél-, az alumínium- és a vegyiparban használják és emiatt számos kapcsolódó szektor is érintett (beleértve az autópárt is), melyekre a 2008-ban kezdődött gazdasági visszaesés nagyon negatívan hatott (Reuters, 2009).

A kínai külkereskedelem több szempontú elemzése

Az ENSZ COMTRADE adatbázisa 1992-től tartalmaz a kínai külkereskedelem vonatkozásában adatokat. Az 1. ábra – mely 1992-től szemlélteti a külkereskedelmi érték alakulását – bizonyítja, hogy a 2001-es év fordulópontot jelentett a kínai gazdaság életében. A WTO-csatlakozás óta Kína exportja évente átlagosan 172,45 Mrd dollárral, azaz 20,2 %-kal, míg importja 152,25 Mrd dollárral, azaz 19,9%-kal nőtt.

1. ábra
Kína külkereskedelme 1992–2012 között, Mrd dollár

Forrás: COMTRADE adatbázis alapján

Így Kína világkereskedelemben betöltött szerepe az elmúlt évtizedekben fokozatosan felértékelődött. Az ezredfordulón a világ áruexportjából 4,3%-kal, 2011-ben pedig már 11,5%-kal részesedett. A 2012-es év sorrendben a negyedik, hogy Kína a világ legnagyobb áruexportját bonyolította 2050 Mrd dollár értékben. Mindeközben importoldalón 3,9%-ról 9,6%-ra emelkedett aránya a világpiacon, szintén 2009 óta stabilan második legnagyobb áruimportőr. Tavalyi 1818 Mrd dolláros importértékével a 2012-es év külkereskedelmi egyenlege újra 200 Mrd dollár feletti értéket képviselt.

Kérdésként merülhet fel, hogy ez a dinamikus külkereskedelmi növekedés mennyire volt azonos mértékű a termékszerkezet szempontjából. A Lawrence index az exportra 0,72, az importra 0,75 értéket jelez és mivel a mutató 0 értéke jelenti az összetétel változatlanóságát, megállapítható, hogy mind az import, mind az export jelentős szerkezetmódosuláson ment át.

1. táblázat

A legfontosabb termékcsoportok az exportban 2001-ben és 2012-ben (exportarány %)

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'85	Elektromos gép, felszerelés	1.	19,3%	1.	23,8%
'84	Reaktor, kazán, gép, alkatrészeik	2.	12,6%	2.	18,3%
'62	Ruházati cikk tartozék ('61 kivételével)	3.	7,1%	6.	3,0%

'61	Kötött vagy hurkolt ruházati cikk, tartozék	4.	5,1%	3.	4,2%
'64	Lábbeli	5.	3,8%	10.	2,3%

CR=47,9%

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'85	Elektromos gép, felszerelés	1.	19,3%	1.	23,8%
'84	Reaktor, kazán, gép, alkatrészeik	2.	12,6%	2.	18,3%
'61	Kötött vagy hurkolt ruházati cikk, tartozék	4.	5,1%	3.	4,2%
'94	Bútor, lámpa, előre gyártott épület	8.	2,8%	4.	3,8%
'90	Optikai, fényképezési orvosi műszer	11.	2,4%	5.	3,6%

CR=53,7%

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

Tekintsük elsőként az exportoldal változásait. A kivitel koncentrációja némileg nőtt. Az 1. és 2. táblázat tartalmazza a 2001-es és a 2012-es év legfontosabb export termékeit 2, illetve 4 számjegyű bontásban. A gépek és mechanikus berendezések, villamossági cikkek termékcsoport (HS 84-85) exportjának tekintetében Kína világviszonylatban kiemelkedő szereppel bír. Világpiaci részesedése a 2011-es adatok alapján elérte a 19,1 százalékot.

2. táblázat

A legfontosabb termékek az exportban 2001-ben és 2012-ben (exportarány %)

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'8471	Automatikus adatfeldolgozó gép, optikai leolvasó, stb.	1.	4,9%	1.	8,0%
'8473	Számítógép, irodai gép alkatrész, tartozék	2.	3,1%	6.	1,5%
'8525	Televíziós kamera, videó kamera, digitális fényképezőgép	3.	1,9%	30.	0,6%
'6204	Női ruha, nadrág	4.	1,8%	24.	0,8%
'6110	Mellény, pulóver, kardigán	5.	1,8%	18.	1,0%

CR=13,6%

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'8471	Automatikus adatfeldolgozó gép, optikai leolvasó, stb.	1.	4,9%	1.	8,0%
'8517	Távbeszélő készülékek	11.	1,3%	2.	7,5%
'8542	Elektronikus integrált áramkörök	19.	1,0%	3.	2,6%
'9013	Folyadékkristályos készülék, lézer	104.	0,2%	4.	1,9%
'8901	Személy- vagy áruszállításra alkalmas vízi jármű	34.	0,6%	5.	1,6%

CR=21,5%

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját kalkulációs számítás

A hordozható digitális eszközök (HS 847130) esetében Kína világpiaci részesedése 2011-ben elérte a 74%-ot, az USA 4,6%, Hollandia 4,4%, Németország 3,3%-os részaránnyal bírt a termékcsoport összes exportján belül. A Kínában előállított elektronikus berendezésekből 33,1 százalékot az Egyesült Államok, 11,9 %-ot Hong-Kong és 9,7%-ot Hollandia, 6,3%-ot Németország importál. A világ összes exportjának növekedése e termékcsoport tekintetében 2002 óta szinte elhanyagolható, viszont Kína részesedése a teljes

világpiaci exportjából bővült e termékek tekintetében, ami azt jelenti, hogy a világ teljes kibocsátásában Kína javára jelentős átrendeződés történik az elektronikus berendezések termékcsoport vonatkozásában.

A kínai textil, ruházat és bőripari termékek (HS 61-62) kivitele a világ összes exportjából 34,9%-kal részesedik. Számos textilipari termék tekintetében Kína bonyolítja a globális export 90%-át (!), mint például a pamut vagy szintetikus anyagból készülő ruházati termékek esetében (HS 6103 és 6104). Bizonyos kínai textilipari termékek (pl. HS 430230 Kész műszőrme) teljes exporton belüli részesedése ugyan csökkent, és ugyanezen kínai gyártók által előállított termékcsoportok világpiaci részesedése is kisebb lett, de ezek általában olyan termékcsoportok, amelyeknek a világkereskedelmi részaránya önmagában is zsugorodik.

A kitermelő szektor tekintetében Kínának elhanyagolható a kivitele, a világ exportjából elhanyagolható részesedéssel bíró különféle ércek és kőolaj exportja továbbra is folyamatos csökkenést mutat. A fémek és fémtermékek esetében hasonló tendenciát tudunk kimutatni. Ezek alapján megállapítható, hogy a kínai elsődleges szektor által előállított termékek – különös tekintettel a számítógépek, elektronikus eszközök és katonai célú berendezések gyártásához nagy mennyiségben felhasznált ritkaföldfémek, melyekből Kína világviszonylatban is meghatározó tartalékokkal rendelkezik (lásd ábra) – felhasználása (kevés kivétellel) szinte kizárólagosan belföldön történik, a kivitel tekintetében Kína a hazai ipar támogatása miatt exportkorlátozásokat⁴ alkalmaz.

Az export partnerszerkezetét vizsgálva sokkal nagyobb stabilitást állapíthatunk meg, mint a termékszerkezetet illetően. A kivitel Lawrence indexe 0,34-ot mutat. Legfontosabb partnerországait és azok bázis, illetve tárgyidőszaki részesedését a 3. táblázat mutatja. Megállapítható, hogy a koncentráció a partnerszerkezet szempontjából jelentős mérséklődést mutat, azaz Kína egyre több országgal tud meghatározó külkereskedelmi kapcsolatot létesíteni.

3. táblázat

A legfontosabb partnerországok a kiviteli oldalon és részesedésük, %

Partnerország	2001	2012
Amerikai Egyesült Államok	20,4	17,2
Hong Kong	17,5	15,8
Japán	16,9	7,4
Koreai Köztársaság	4,7	4,3
Németország	3,7	3,4
Együtt	63,2	48,0

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

A kínai export legnagyobb bővülése a WTO csatlakozás óta Indiával, Brazíliával és Vietnámmal folytatott kereskedelem kapcsán mutatható ki. Ezeknél az országoknál a kivitel több mint/közel 20-szorosára bővült a vizsgált időszak alatt. Az európai országok esetében – így Magyarország vonatkozásában is – általában 7-8 szorosára nőtt a kínai export. Mivel az egyes országok importja mindeközben korántsem bővült ilyen mértékben, ezért megállapíthatjuk, hogy átrendeződés történik az országok importszerkezetében, a Kínából érkező termékek mind nagyobb súllyal szerepelnek az importőr országok behozatalában.

⁴ Kína már 2009-ben radikálisan csökkentette a ritkaföldfémexportot: 2010-ben már csak a 2009-es export 60 százalékát engedte külföldre, majd 2011-ben tovább korlátozták a kivitelt, az első félévre kiadott engedélyek a 2010-es mennyiséghez képest 35 százalékkal csökkentek (Visnovitz, 2011).

Kína importját vizsgálva megállapítható, hogy az exporthoz képest erősebb koncentráció jellemzi, mely a tárgyidőszakra tovább erősödött. Legfontosabb behozott termékcsoportjait és termékeit a 4. és 5. táblázat tartalmazza.

4. táblázat

A legfontosabb termékcsoportok az importban 2001-ben és 2012-ben (importarány %)

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'85	Elektromos gép, felszerelés	1	22,9%	1	21,0%
'84	Reaktor, kazán, gép, alkatrészek	2	16,6%	3	10,0%
'27	Ásványi tüzelőanyag, olajok	3	7,2%	2	17,2%
'39	Műanyagok, ezekből készült áruk	4	6,3%	7	3,8%
'72	Vas és acél	5	4,5%	12	1,3%

CR=57,6%

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'85	Elektromos gép, felszerelés	1	22,9%	1	21,0%
'27	Ásványi tüzelőanyag, olajok	3	7,2%	2	17,2%
'84	Reaktor, kazán, gép, alkatrészek	2	16,6%	3	10,0%
'26	Ércek, salakok	11	1,7%	4	7,4%
'90	Optikai, fényképezési orvosi műszer	6	4,0%	5	5,9%

CR=61,4%

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

A fenti táblázat alapján megállapítható, hogy 2 számjegyű bontásban az import viszonylag stabil képet mutat, az első három termékcsoport változatlanul az Ásványi tüzelőanyag, olajok és a Gépek és berendezések, villamossági cikkek elenyésző aránynövekedéssel közel az 50%-át lefedik a behozatalnak.

Összevetve a legfontosabb import és export termékcsoportokat, megállapítható, hogy 2012-ben az első öt legfontosabb közül már három azonos, mely az ágazaton belüli kereskedelem jelenségére hívja fel a figyelmet (Jámbor, 2010). Az intra-indusztriális kereskedelem részletesebb elemzése későbbi vizsgálat tárgyát képezi. Az export/import szerkezet hasonlósági mutatója mindenesetre bázisról tárgyidőszakra nem jelez lényeges változást és megállapítható, hogy alapvető eltérés mutatkozik a kivitel és a behozatal termékstruktúrája között.

5. táblázat

A legfontosabb termékek az importban 2001-ben és 2012-ben (importarány %)

Kód	Megnevezés	2001		2012	
'8542	Elektronikus integrált áramkörök	1.	7,0%	2.	10,6%
'2709	Nyers kőolaj	2.	4,8%	1.	12,1%
'8473	Számítógép, irodai gép alkatrész, tartozék	3.	2,8%	16.	1,0%
'8517	Távbeszélő készülék	4.	2,2%	7.	2,2%
'8471	Automatikus adatfeldolgozó gép, optikai leolvasó stb.	5.	2,0%	9.	1,9%

CR=18,8%

Kód	Megnevezés	2001	2012
-----	------------	------	------

'2709	Nyers kőolaj	2.	4,8%	1.	12,1%
'8542	Elektronikus integrált áramkörök	1.	7,0%	2.	10,6%
'2601	Vasérc és dúsított érc	16.	1,0%	3.	5,3%
'9999	Egyéb áru	29.	0,7%	4.	3,8%
'9013	Folyadékkristályos készülék, lézer	38.	0,6%	5.	3,1%

CR=34,9%

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

Részletesebb bontásban vizsgálódva egyértelműen látszik, hogy az erőforrások szerepe a behozatalban nő. Kína gazdasági növekedéséhez erőforrásokra van szüksége, amellyel biztosítani tudja további növekedését, de ezek az erőforrások nem állnak korlátlanul rendelkezésre számára, így azokhoz számos termékcsoporthoz tekintetében import útján juthat hozzá. A kőolaj vonatkozásában például a közel-keleti országok nem nyújtanak biztonságos, kiszámítható forrást Kína számára, ezért a primer szektor által előállított termékek beszerzésének helyszíne jelentős mértékben áttelődött a nyersanyagokban gazdag fekete-afrikai és dél-amerikai országokba. Az Egyesült Államok Energia Információs Szolgálata által közzétett adatok szerint a világ második legnagyobb kőolaj-felhasználó országa az USA után Kína és a nettó kőolajimport tekintetében 2009 óta szintén a második legnagyobb (U. S. Energy Information Administration, 2013). A statisztikai adatok alátámasztják, hogy Kína függése folyamatosan növekszik a világgpiactól nem csak az ásványi termékek, de a mezőgazdaság termékei tekintetében is.

Az import partnerszerkezetét vizsgálva az az exporthoz képest időben kevésbé stabil, a behozatal Lawrence indexe 0,50-ot mutat. Kína legfontosabb partnerországait, azok bázis, illetve tárgyidőszaki részesedését a 6. táblázat mutatja.

6. táblázat

A legfontosabb partnerországok a behozatali oldalon és részesedésük, %

Partnerország	2001	2012
Japán	17,6	9,8
Koreai Köztársaság	9,6	9,3
Amerikai Egyesült Államok	10,8	7,4
Tajvan	11,2	7,3
Németország	5,7	5,1
Együtt	54,8	38,8

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

Látható, hogy az első öt partnerország sorrendje némileg módosult – szemben az exporthoz, ahol változatlan maradt. Megállapítható, hogy a koncentráció a partnerszerkezet szempontjából az exporthoz hasonlóan jelentős mérséklődést mutat.

A konstans piaci részesedés elemzése egyike a kereskedelem rendszerének és tendenciáinak vizsgálatára szolgáló eljárásoknak. A módszer alkalmazásának célja, hogy rávilágítson azokra a tényezőkre, melyek az ország komparatív export teljesítménye, annak változása hátterében állnak (Ahmadi-Esfahani, 2006).

A (2)-es összefüggés alkalmazásával számszerűsíthető az exportváltozás referenciapiac növekedésének és a versenyképesség változásának köszönhető összetevője. A modell bázis és tárgy évi adataira való érzékenységét igyekeztünk kiküszöbölni azzal, hogy

egyetlen év helyett az első és az utolsó három év átlagolt adatai alapján számoltunk. Az eredményeket az egyes termékcsoportokra bontva a 7. táblázat tartalmazza.

A táblázat eredményei alapján megállapítható, hogy a WTO-csatlakozást követő jelentős exportbővülés főként a gépek, elektromos berendezések kiviteli érték növekedésének köszönhető, de meghatározó a textilipari termékek és az egyéb áruk termékcsoport szerepe is.

A fentiekben leírtaknak megfelelően a mezőgazdasági termékek és ásványi anyagok esetében az export relatíve csekély emelkedése a referenciapiac bővülésének köszönhető. A nyersbőr, szőrme kivételével a többi termékcsoport esetében a versenyképességi tényezőnek van nagyobb ereje az export változásában.

7. táblázat
A CMS modell eredményei

Kód	Megnevezés	Exportváltozás 2001/03-ról 2009/11-re, Mrd dollár		
		Teljes	Strukturális hatás	Versenyképességi hatás
01-05	Élő állat és állati eredetű termékek	7,32	4,28 (58,4%)	3,04 (41,6%)
06-15	Növényi termékek	9,83	9,33 (94,9%)	0,50 (5,1%)
16-24	Élelmiszer készítmények	13,18	7,96 (60,4%)	5,21 (39,6%)
25-27	Ásványi termékek	19,01	27,30	-8,29
28-38	Vegyipar és vele rokon iparok termékei	60,06	19,40 (32,3%)	40,66 (67,7%)
39-40	Műanyagok és ezekből készült áruk	40,33	14,06 (34,9%)	26,27 (65,1%)
41-43	Nyersbőr, szőrme és ezekből készült áruk	13,52	7,91 (58,5%)	5,61 (41,5%)
44-49	Fa és faipari termékek	18,03	2,98 (16,5%)	15,05 (83,5%)
50-63	Textilipari alapanyagok és textilárúk	140,13	36,57 (26,1%)	103,56 (73,9%)
64-67	Lábbelik	29,84	10,60 (35,5%)	19,25 (64,5%)
68-71	Kő, üveg	34,72	10,50 (30,2%)	24,22 (69,8%)
72-83	Különféle fémek	90,90	29,33 (32,3%)	61,58 (67,7%)
84-85	Gépek, elektromos berendezések	554,02	127,47 (23,0%)	426,55 (77,0%)
86-89	Járművek	74,19	14,53 (19,6%)	59,66 (80,4%)
90-97	Egyéb áruk	109,80	30,11 (27,4%)	79,68 (72,6%)
	Együttesen	1214,87	352,33 (29,0%)	862,55 (71,0%)

Forrás: International Trade Center adatbázis alapján saját számítás

A CMS modell kétlépcsős változatának – mely az exportot, annak változását nemcsak a termékek, de a referenciapiac szempontjából is tovább bontja – alkalmazásával további

következtetések levonására nyílna lehetőség. E részletesebb modell használatát akadályozza a partnerországok bázisidőszaki importadatainak hiánya az adatbázisban.

Összefoglalás

A tanulmány áttekintette Kína reformfolyamatához és WTO-csatlakozásához kötődő legfontosabb változásokat, melyek hozzájárultak a kínai külkereskedelem dinamikus növekedéséhez. Mind a tarifális és nem tarifális kereskedelempolitikai eszközök fokozatos leépítése, mind a nemzetközi szabványokhoz való alkalmazkodás, valamint a *joint venture* a külkereskedelem liberalizációjához vezetett.

Tanulmányunkban bizonyítottuk, hogy e változások alapvető módosuláshoz vezettek a külkereskedelem termékszerkezetében. Mindamellát a koncentráció növekedése azt is jelzi számunkra, hogy Kína megtalálta azokat a termékeket, melyekre ezen új környezetben specializálódhat, illetve melyek alapvető fontossággal bírnak a legfontosabb exporttermékek előállításához és beszerzésük a külföldi piacokhoz kötődik.

A partnerszerkezetet illetően a szerkezetmódosulás nem jelentős, szembevetve azonban a koncentráció mérséklődése, mely arra enged következtetni, hogy a WTO-tagság egyre több ország vonatkozásában lehetővé tette a külkereskedelmi kapcsolatok erősödését.

A CMS modell eredményei alapján megállapítható, hogy Kína jelentős exportbővülése jórészt a piaci részesedés növekedésének köszönhető, mely a nemzetközi kereskedelemben megnyilvánuló versenyképességének ex post mutatójaként is értékelhető.

Irodalomjegyzék

- Ahmadi-Esfahani, F. Z. (2006): Constant market shares analysis: uses, limitations and prospects. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, Vol. 50, No. 4, 510–526.
- Bender, S. – Li, K. (2002): *The Changing Trade and Revealed Comparative Advantages of Asian and Latin American Manufacture Exports*. Economic Growth Center, Center Discussion Paper No. 843, Yale University, New Haven.
- Európa Tanács (2003): Council Regulation (EC) No. 427/2003.
- Hilf, M. – Götsche, G. J. (2003): Kína csatlakozása a Kereskedelmi Világszervezethez *Magyar jog*, 2003. (50. évf.) 12. sz. 754–757.
- Hunyadi L. – Vita L. (2002): *Statisztika közgazdászoknak*. Központi Statisztikai Hivatal.
- Jámbor A. (2010): Horizontálisan és vertikálisan differenciált ágazaton belüli kereskedelem mezőgazdasági termékek esetén. *Statisztikai Szemle*, 88. évf. 2. sz. 154–176.
- Meisel S. – Somai M. – Vígvári G. – Völgyi K. (2009): Kína változó szerepe a világgazdaságban és a WTO-ban, in: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína IV. – Kína a nemzetközi gazdasági erőterben*, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 7–66.
- Nilsson, F. O. L. – Lindberg, E. – Surry, Y. (2006): Are the Mediterranean countries competitive in fresh fruit and vegetable exports? 98th European Association of Agricultural Economists (EAAE) Seminar ‘Marketing Dynamics within the Global Trading System: New Perspectives’, Chania, Crete, Greece as in: 29 June – 2 July, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/10063/1/sp06ni09.pdf>.
- Reuters (2009): EU-USA együttműködés a kínaiak ellen. http://kitekinto.hu/europa/2009/06/24/eu-usa_egyuttmukodes_a_kinaiak_ellen/#.UZleWkp3crA

U. S. Energy Information Administration: China.

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/China/china.pdf>.

Visnovitz P. (2011): Hadat üzent Kína a jövő technológiáit kereső országoknak.

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20101230-ritkafoldfem-katonai-fuggesbe-taszithatjak-a-vilagot-kina-nelkulozhetetlen-ritkafoldfemei.html>.

WTO (2001): Protocol on the Accession of People's Republic of China, 16. cikkely

WT/L/432 <http://www.worldtradelaw.net/misc/chinaaccessionprotocol.pdf>.